

3. Лаврикова Ю. Г. Концептуальные основы и практика реализации кластерного подхода в регионах России / Ю. Г. Лаврикова // Региональная экономика: теория и практика. 2008. №22 (79). С. 21-31.
4. Афанасьев М. Мировая конкуренция и кластеризация экономики / М. Афанасьев, Л. Мясников // Вопросы экономики. – 2005. – №4. – С. 75-86.
5. Пилипенко И. Кластерная политика в России / И. Пилипенко // Общество и экономика. – 2007. – №8. – С. 28-64.
6. Соколенко С. Стратегія конкурентоспроможності економіки України на основі інтеграційних систем-кластерів / Доповідь на Загальноукраїнській конференції «Кластеризація – шлях до підвищення конкурентоспроможності регіонів», 23-25 травня 2006, Севастополь. – 37 с.
7. Промисловий потенціал України: проблеми та перспективи структурно-інноваційних трансформацій / Відпов. Ред. канд. екон. наук Ю.В. Кіндзерський. – К.: Ін-т економіки та прогнозування НАН України, 2007. – 408 с.

Annotation. *The main problems which hamper the creation of territorial-productive clusters in the regions of Ukraine are classified in this article and the priority measures of state policy for its solving are indicated as well.*

Key words: *territorial-productive cluster, risk, state policy of clusters creation.*

15

УДК 658.14

Л.Я. Слобода, к.е.н., Університет банківської справи Національного банку України, м. Київ

УДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІННЯ КАПІТАЛІЗАЦІЄЮ БАНКІВ УКРАЇНИ

У статті обґрунтовано напрями підвищення рівня капіталізації банків в Україні на основі аналітичної оцінки процесів капіталізації, виокремлення факторів, пов'язаних із фіктивною капіталізацією банків.

Ключові слова: *банк, власний капітал, капіталізація, фіктивна вартість капіталу.*

Події останнього року наглядно засвідчили, що сучасні банки України не тільки не вміють працювати із ризиками, але й самі знаходяться в епіцентрі генерації ризиків для реального сектору економіки та населення. Подолання наслідків світової фінансової кризи, що переросла для банків у кризу ліквідності, ускладнюється на тлі процесів глобалізації, фінансової інтеграції, міжнародного руху капіталу, утвердження засобів світового фінансового пануван-

ня. Дестабілізація банківської системи України пов'язана із кумулятивним ефектом дії таких чинників, як: низький рівень капіталізації банків, що не забезпечує належним чином рівень їхньої фінансової стабільності; низька якість банківських активів, що визначається зростанням обсягів проблемної заборгованості у структурі кредитного портфеля банків; значна частка іноземного капіталу у банківській системі країни [1, с. 22].

Отже, у серці виникнення кризових явищ, а також застосування ефективних механізмів їх подолання, є управління капіталізацією комерційних банків. Особлива актуальність цієї теми обумовлена тим, що сьогодні вирішення проблеми відновлення стабільної роботи та підвищення конкурентоспроможності вітчизняного банківського сектору є одним із пріоритетних напрямів стабілізації економіки. А забезпечити сталий економічний розвиток можна на основі удосконалення управління капіталізацією банків.

Проблемі капіталізації банківської системи України приділяється значна увага у наукових працях вітчизняних та зарубіжних вчених-економістів. Заслужують на увагу наукові дослідження А. Алксеевського, А. Вожжова, О. Дзюблюка, А. Мороза, В. Міщенко, Л. Примостки, М. Козоріза, А. Крикля, Р. Слав'юка, Т. Смовженко та інших. В своїх роботах науковці порушують питання функціонального призначення капіталу у діяльності банків, визначення сутності капіталізації та її кількісного виміру, методології оцінки рівня капіталізації банківської системи. Хоч наукові напрацювання у цій сфері є доволі значними, проте зміна економічної ситуації, світова фінансова криза породжує нові проблеми недостатнього рівня капіталізації банків. Зокрема, виникла потреба у розробленні практичних рекомендацій щодо вдосконалення методів управління капіталізацією вітчизняних банків з метою підвищення її рівня, покращання якісного виміру, посилення ролі держави у процесах капіталізації.

Метою статті є обґрунтування напрямів підвищення рівня капіталізації банків в Україні на основі аналітичної оцінки процесів капіталізації, виокремлення факторів, пов'язаних із фіктивною капіталізацією банків.

Рівень капіталізації українських банків в умовах посилення впливу міжнародних фінансових інститутів є однією з причин їх низької конкурентоспроможності. Процеси капіталізації відбуваються повільніше, ніж вимагають процеси інтернаціоналізації капіталу. Рівень капіталізації банківських установ визначається величиною власного (статутного) капіталу та величиною запасів [2, с. 43]. У міжнародній банківській практиці рівень капіталізації визначається через обсяги власних коштів або власного капіталу банку і його достатність для покриття фінансових ризиків.

Отже, рівень капіталізації визначає надійність певного банку, захищеність вкладів населення, підприємств і держави, а також є основою для зміцнення банківської системи України, підвищення її надійності. Зростання регулятивного, балансового власного капіталу сприяє підвищенню стійкості і платоспроможності банків (табл. 1). Аналіз динаміки показників капіталу банків

Таблиця 1.
Аналіз показників капіталу та активів банків України*

Показники	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Активи, млн. грн.	37129	47591	63896	100234	134348	213878	340179	599396	926086	879209
Темп росту, %	128,18	134,26	156,87	134,03	159,20	159,05	176,20	154,50	94,94	128,18
Регулятивний капітал, млн. грн.	5148	8025	10099	13274	18188	26373	41148	72265	123066	139003
Темп росту, %		155,89	125,84	131,44	137,02	145,00	156,02	175,62	170,30	112,95
Власний капітал, млн. грн.	6507	7915	9983	12882	18421	25451	42566	69578	119263	121540
Темп росту, %		121,64	126,13	129,04	143,00	138,16	167,25	163,46	171,41	101,91
Статутний капітал, млн. грн.	3665	4575	6003	8116	11648	16144	26266	42872	82454	110355
Темп росту, %		124,83	131,21	135,20	143,52	138,60	162,70	163,22	192,33	133,84
Частка статутного капіталу у балансовому капіталі, %	56,32	57,80	60,13	63,00	63,23	63,43	61,70	61,62	69,14	90,79

* Складено за даними [3; 4].

України показав, що у ряді періодів, зокрема 2002-2007 рр. спостерігалось відставання темпів зростання капіталу від темпів зростання активів.

Проте з початку 2008 року ситуація кардинально змінилася, що пояснюється різким скороченням активних операцій банків внаслідок відтоку ресурсів з банківської системи України. Темпи зростання регулятивного і статутного капіталу є нерівномірними. Так, станом на початок 2010 року частка статутного капіталу у формуванні балансового капіталу суттєво зросла до 90,79%, що пояснюється змінами в структурі власного капіталу по банківській системі країни.

Аналізуючи структуру власного капіталу за групами банків, можемо констатувати тенденцію підвищення частки статутного капіталу підсумку до власного капіталу у групі середніх банків (96,20% станом на 1.01.2009 р.), в той час як найменша – у групі найбільших банків – 67,18%. Зростання значимості статутного капіталу у формуванні власного капіталу зумовлене зростанням збитків поточних та минулих років у всіх групах банків. Аналіз структури власного капіталу банків показав також вагому частку резервів, капіталізованих дивідендів та інших фондів банку – 14,8% (по банківській системі станом на 01.01.2009), та резервів переоцінки необоротних активів – 9,04% [3]. Структура капіталу банків є достатньо раціональною, оскільки загальний обсяг основного капіталу становить близько 70%. Незважаючи на те, що сьогодні спостерігається тенденція до зростання капіталу, рівень капіталізації банків є недостатнім, про що свідчить показник відношення власного капіталу до ВВП країни (табл. 2).

Не дивлячись, що тенденція до зростання частки власного капіталу банків у ВВП країни зростає, проте останнім часом спостерігаємо спад, як власного капіталу, так і ВВП, причому темпи спаду ВВП є вищими. Рівень капіталізації банківської системи України з огляду на ці позиції є недостатнім. Для порівняння слід зазначити, що у країнах з перехідною економікою співвідношення власного капіталу до ВВП перевищує 40%, у розвинених країнах – 80% і більше.

За станом на 01.01.2010 року з 17 банків I та II груп, яким Національним банком України було встановлено уточнені суми і терміни до капіталізації, 12 банків повністю виконали вимоги НБУ; по 3 банкам терміни до капіталізації продовжено, до капіталізації 1 банку триває, 1 банк не в повній мірі виконав вимоги НБУ щодо капіталізації. Поряд з цим, з 31 банку III та IV груп, які мали докапіталізуватися, 21 банк (у т. ч. 2 у яких призначено тимчасові адміністрації) у повному обсязі виконали вимоги щодо збільшення обсягів капіталізації, 10 банків виконали ці вимоги не в повній мірі. За попередніми результатами діагностики лише кілька банків потребуватимуть участі держави в їх капіталізації.

Таблиця 2.
Частка власного капіталу банків України у ВВП*

Показники	01.01.01	01.01.02	01.01.03	01.01.04	01.01.05	01.01.06	01.01.07	01.01.08	01.01.09	01.07.09
ВВП, млн. грн.	170070	204190	225810	267344	345113	441452	544153	720731	950261	840545
Темп росту, %	-	120,1	110,6	118,4	129,1	127,9	123,3	132,4	131,8	88,45
Власний капітал, млн. грн.	6447,7	7909,0	9983,3	12882,0	1821,4	25450,9	42566,1	69578,3	119263	112597
Темп росту, %	-	122,7	126,2	129,0	143,0	138,2	167,2	163,5	171,4	94,41
Частка власного капіталу у ВВП, %	3,79	3,87	4,42	4,82	5,34	6,08	7,92	11,9	12,5	13,4

Аналіз регіональних процесів капіталізації свідчить, що впродовж 2001-2010 рр. регіональні банки розвивалися нерівномірно. Так, у 2009 році частка банків, розташованих у м. Києві та Київській області становила 61,54%. В 11 областях України зовсім відсутні місцеві банки юридичні особи. Високі позиції за показниками концентрації банків-юридичних осіб є у Дніпропетровської області – 7,14%, Донецької – 6,04% та Харківської – 5,49%. Це свідчить, з одного боку, про домінування в регіонах філій великих банків, а з другого – про низький рівень економічного потенціалу більшості регіонів. Про підвищення рівня капіталізації банків України свідчить позитивна динаміка нормативу адекватності регулятивного капіталу за досліджуваній період. У 2009 році значення показника суттєво зросло до 18,28%. З одного боку, це є наслідком зменшення активних ризикованих операцій у діяльності банків України, а з другого – внаслідок зростання регулятивного капіталу банків. Таким чином, аналіз показав позитивну динаміку кількісного нарощення капіталу банками України. Однак, викликають занепокоєння питання, пов'язані із якістю структури капіталу та її оцінкою. Оцінку реальної величини капіталу банку необхідно, насамперед пов'язувати із стадією виявлення і визначення величини його фіктивної вартості. Фіктивну вартість капіталу банку пропонуємо визначати як частину балансового капіталу, реальне грошове наповнення якого або менше його номінальної величини, або дорівнює нулю, або нега-

тивне. Фіктивна вартість банку виникає в ході його фіктивної капіталізації (внаслідок здійснення неефективних операцій), при приховуванні фактів втрати окремих активів та дією високих фінансових ризиків [5, с. 93]. З цих причин у банківській системі України удосконалення процесів управління капіталізацією банків повинно ґрунтуватися на вирішенні проблем фіктивної капіталізації, а саме:

- недостовірності фінансових показників і публічних звітів банку;
- проблеми реальних грошовий потоків банків (перенесення наднормативного ризику активних операцій та клієнтів та кредиторів банку, зниження в структурі капіталу грошової складової, прихована від органів нагляду загроза неплатоспроможності);
- проблеми ресурсної залежності (розмивання частки реального грошового капіталу в ресурсах банку, зменшення оборотного грошового капіталу, додаткові грошові витрати на амортизацію);
- проблеми інвестиційної привабливості (розрив реальних грошових доходів і витрат, поступове зменшення реального розміру капіталу, проблеми із залученням інвесторів у капітал банку, додаткові витрати на оподаткування фіктивного прибутку).

Врахування цих факторів при удосконаленні теоретичних та методологічних засад управління власним банківським капіталом дасть змогу покращити якість складову процесів капіталізації банківської системи України.

Список використаних джерел

1. Дзюблук О. Грошово-кредитна політика в період кризових явищ на світових фінансових ринках / О. Дзюблук // Вісник Національного банку України. – 2009. – №5. – С. 20-30.
2. Козоріз М.А. Роль і функції капіталізації у забезпеченні економічного розвитку суб'єктів господарювання / А. Козоріз // Регіональна економіка. – 2007. – №2. – С. 42-48.
3. Банки України. Основні показники діяльності банків України на 1 січня 2010 року // Вісник Національного банку України. – 2010. – №1. – С. 45.
4. Статистичні показники діяльності банків України / Електронний ресурс // <http://www.bank.gov.ua>
5. Марцин В.С. Особливості механізму регулювання фінансово-кредитної діяльності банків на базі капіталізації / В.С. Марцин // Актуальні проблеми економіки. – 2006. – № 11 (65). – С. 87-97.

Annotation. *In the article the ways of increasing of the Ukrainian banking system capitalization level is offered on the basis of analytical estimation of capitalization processes, selection of the factors related to fictitious banks' capitalization.*

Key words: *bank, property asset, capitalization, mental capital, fictitious cost of capital.*